

„Wyprawy z Etnoekipą. Poznaj dawną wieś”

Webinaria „Edukacja regionalna z Etnoekipą”

Organizator:

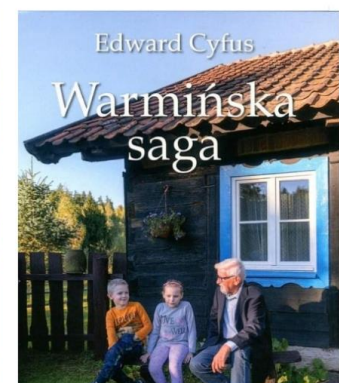
Institucja finansowana przez:

Webinarium dla województwa: Warmińsko-Mazurskiego

Prowadzący: Łukasz Ruch
25 kwietnia 2024 r.

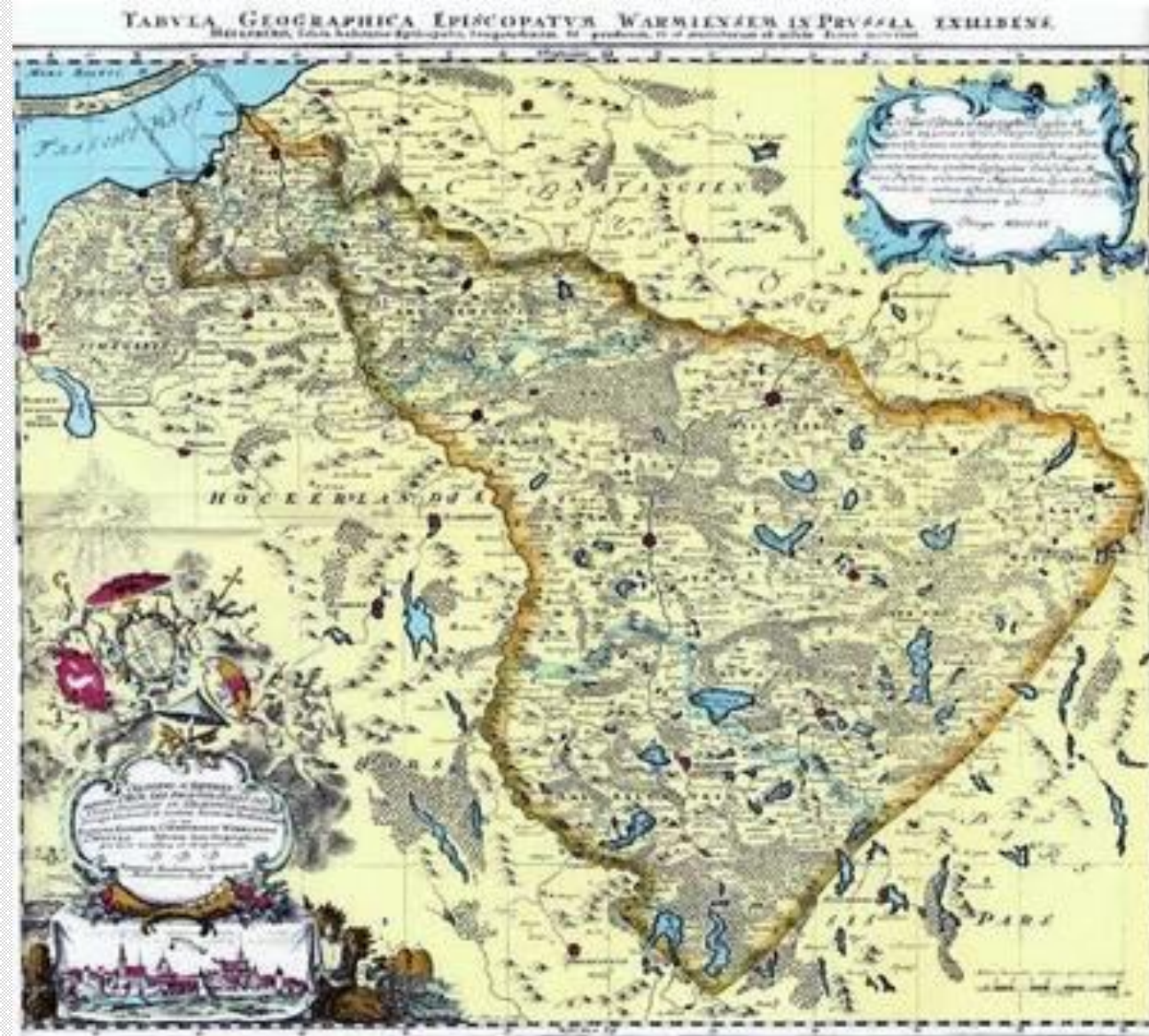
*Zitojta na Warniji!
A jek na Warniji, to
tlo po Warnijsku!*

Skąd ta gwara?

Gwara warmińska, właściwa dla terenów dzisiejszego powiatu olsztyńskiego i części kętrzyńskiego (gmina Reszel), czyli południowej Warmii, ukształtowała się w wyniku następowania „warstw” językowych:

- począwszy od najstarszej staropruskiej,
- poprzez niemiecką czasów krzyżackich,
- polską związaną z osadnictwem z ziemi chełmińskiej i północnego Mazowsza,
- ponownie niemiecką, XIX-wieczną.

[illegible]

Południowa
Warmia
kraina
warnijski
godki

Specyfika, wymowa i zapis gwary warmińskiej

Gwara warmińska charakteryzuje się miękkością wymowy, np.

miętko – *mniantko*

bieda – *bzieda*

wiosna – *ziosna*

pies – *psies*

piwo – *psiwo*

pióro – *psióro*

Specyfika, wymowa i zapis gwary warmińskiej

Zmiękczone i brzmi w gwarze jak zi po spółgłosce b

bzić – bić

bziut – bił

bzierze – bierze

bzieda – bieda

Specyfika, wymowa i zapis gwary warmińskiej

Zmiękczone i po spółgłosce w przechodzi wraz z nią w zi, np.

zino – wino

ziosna – wiosna

zióry – wióry

zietrz – wiatr

panozie – panowie

Specyfika, wymowa i zapis gwary warmińskiej

Przed początkowym o oraz u wymawia się zwykle ł:

łorać – orać

łokno – okno

łogań – ogień

łowca – owca

łupsiec – upiec

łuciek – uciekł

łucho - ucho

Specyfika, wymowa i zapis gwary warmińskiej

Zamiast ż Warmiacy mówią nieraz zi:

zielazo – żelazo

zióroź – żuraw

Zamiast cz nieraz ci:

cias – czas

ciajsto – często

I powiedz tu **NIE**

- **NIE** - np. nie chca
- **NI** - np. ni moga
- **NIY** - np. toc mózia niy
- **NYJ** - np. toc mózia nyj

Co zieś, to jenaczy. Różnice terenowe To jek to sprowdy je?

Cecylia Ruch

ur. 27.11.1932 r.

w Kajnach

Kajny

18 km

Barczewko

Erich Ruch

ur. 26.09.1932 r.

w Barczewku

BYŁO

BUŁO

Popularyzatorzy gwary warmińskiej

Alojzy Śliwa

1885 - 1969

Kuba spod Gietrzwałdu

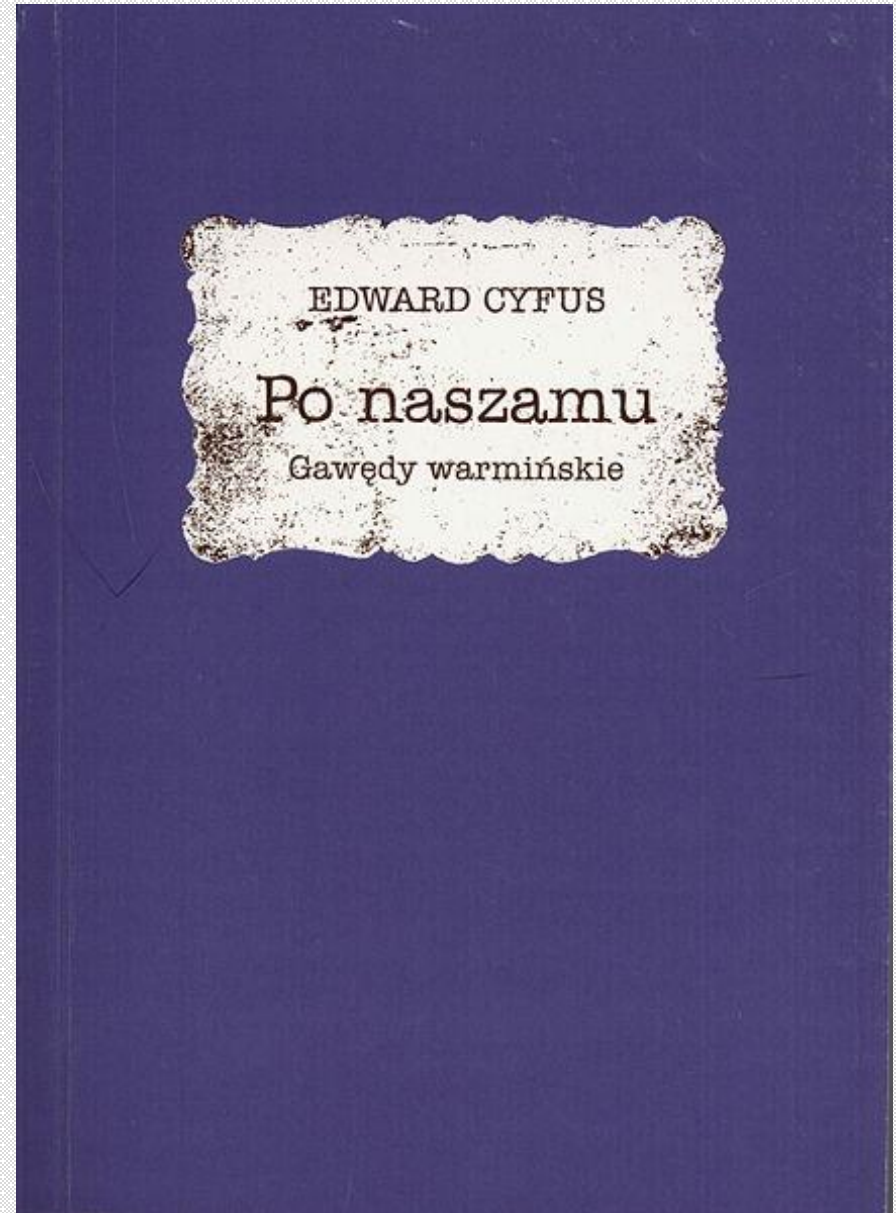

Seweryn Pięńczy

1890-1940

Kuba spod Wartemborka

Edward Cyfus
1949
Po naszymu

*W roku 2016 Gwara Warmińska,
jako nośnik tradycji ustnych została
wpisana na krajową listę
niematerialnego dziedzictwa kulturowego
UNESCO.*

*Depozytariusze wpisu to:
dr hab. Izabela Lewandowska prof. UWM,
Edward Cyfus i Łukasz Ruch*

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Wiceprezes Rady Ministrów
Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
z dnia 10 marca 2016 r.

**Gwara warmińska
jako nośnik tradycji ustnych**

została wpisana na
Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego

Prof. dr hab. Piotr Gliški

Gwara warmińska w XXI wieku

Godać po warnijsku tyż możewam!

Zarządzanie stroną

 Gwara warminska

 Pulpit profesjonalny

 Statystyki

 Centrum reklam

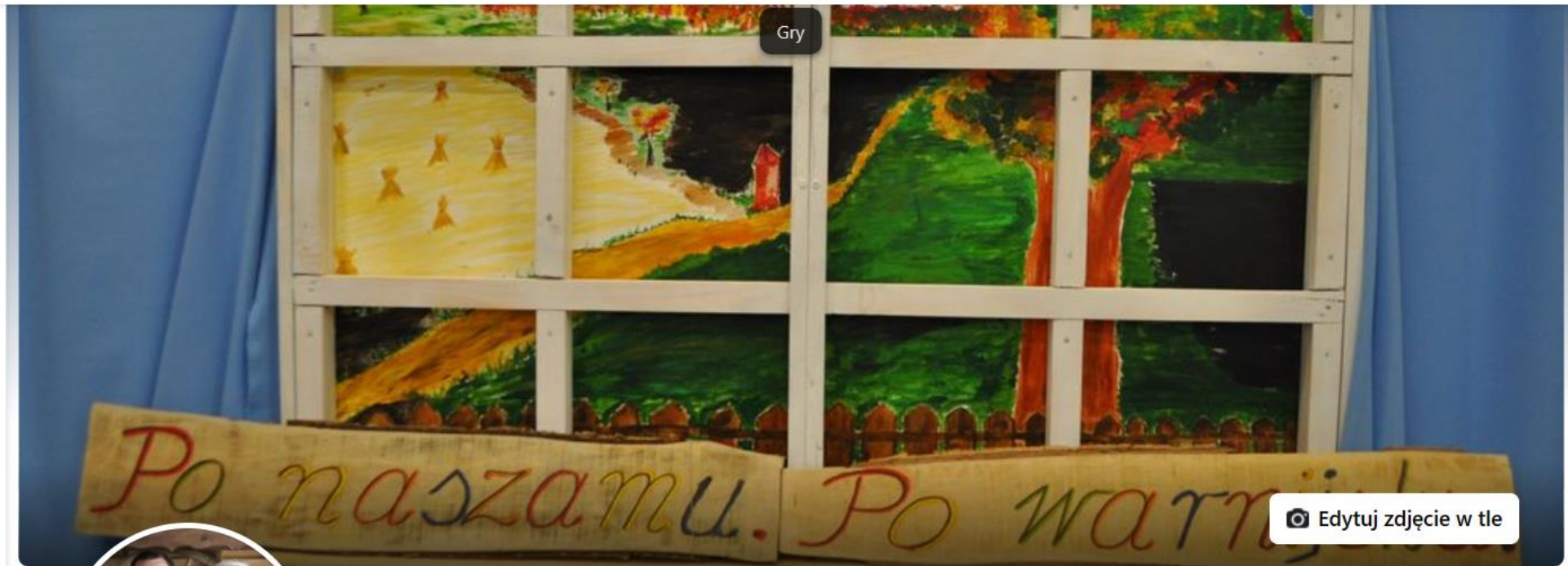
 Utwórz reklamy

 Ustawienia

Więcej narzędzi
Zarządzaj firmą w różnych aplikacjach Meta

 Centrum kontaktów

 Meta Business Suite 10

Gwara warminska

3,1 tys. polubienia • 3,4 tys. obserwujący

 Zarządzaj Reklamuj Edytuj

Posty Informacje Wzmianki Obserwujący Zdjęcia Filmy Więcej ▾

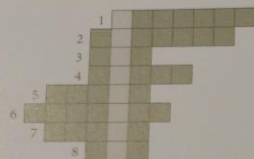
Chcesz wiedzieć więcej?

Gwara warminska

Ćwiczenia utrwalające do lekcji nr 1, 2, 3, 4

1. Rozwiąż krzyżówkę, wyjaśnij co znaczy hasło.

1. Tataś
2. Mama
3. Babcia
4. Kamizelka
5. Okulary
6. Rodzaj tkaniny na ubrania robocze
7. Sukienka
8. Spódnica

Hasło

2. Wymień i przetłumacz sześć poznanych przedmiotników.

3. Ułóż z rozsypanych

- a) modre, dzisioj, lob
- b) foterka, je, moijg
- c) podowo, kostór, c

4. Na podstawie rysu

- a) Jeki klejd loblak
- b) Co mo na głozi
- c) Co szurek trzym

Izabela Lewandowska
Edward Cyfus

Ilustrowała
Anna Rok

Mojo famelijo Moja rodzina

1

Ćwiczenia utrwalające
na str. 146

To je mój opa.
To jest mój dziadek.

Kele niigo stoi moja óma.
Kolo niego stoi moja babcia.

Za nió mój foterek, a kele niigo moja matulka.
Za nią mój tatuś, a obok niego moja mamusia.

Tan dziywczocek z zionuszkam na głozi to je moja siostra Urselka,
a tan szurek kele ni to am je jo, Janek.
Ta dziewczynka z wianuszkem na głowie to jest moja siostra Urszulka, a ten chłopiec kolo niej
to jestem ja, Janek.

SEÓWKA

dziywczocek - dziewczynka
famelijo - rodzina
foterka - tatuś

kele - obok
matulka, matulka - mama
óma - babcia

opa - dziadek
szurek - chłopiec
zionuszek - wianuszek

Kurs gwary warmińskiej dla dorosłych

Jak było dawniej na warmińskiej wsi, a jak w innych regionach?

Kartki z kalendarza – jak dawniej świętowano?

Wyprawy z Etnoekipą. Poznaj dawną wieś
Tom VI

Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa Wsi

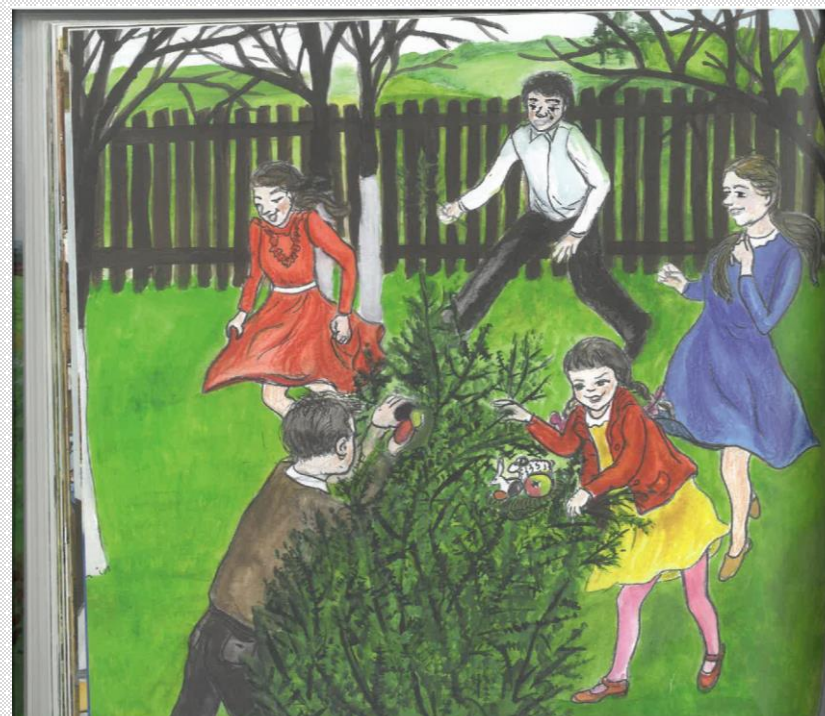
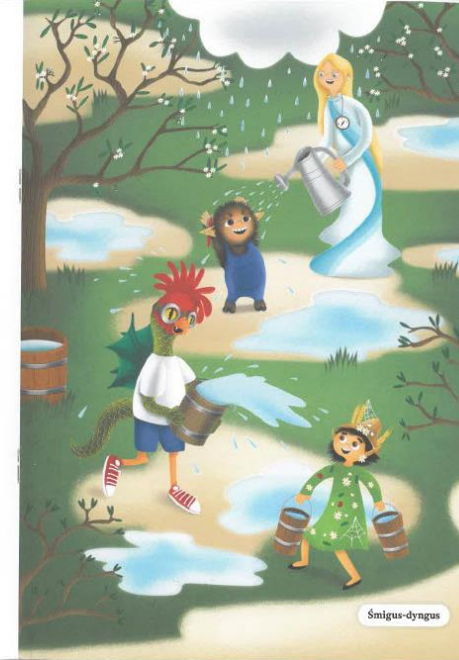
Jedna jaskółka wiosny nie czyni

W tradycji ludowej **okres wiosenny** rozpoczynał się Środą Popielcową, która zapowiadała Wielki Post. Był to czas wyciszenia się, skupienia na modlitwie, ograniczenia się w jedzeniu smakołyków i częstszego poszczenia. W Wielkim Poście obowiązywał zakaz urządzania zabaw i weseł. Okres wiosenny kończyły obchody Bożego Ciała.

Mieszkańcy dawnej wsi bardzo wiele uwagi poświęcali kulturowemu i zwyczajom związanym z przywoływaniem wiosny. Jeden z nich polegał na wypędzeniu zimy ze wsi. Symbolem niepożądanego pory roku była kukła (zwana śmiercią, śmiercią lub marzanną), którą albo palono, albo zatapiano w rzecze. Inna tradycja wiązała się z wniesieniem do wsi gąki, symbolizującego wiosnę i ożywienie przyrody.

W tradycji wiejskiej za początek wiosny przyjmowano liturgiczne wspomnienie Zwiastowania Najświętszej Marii Panny (25 marca), która patronowała tej porze roku. Dzień ten nazywano też świętem Marki Boskiej Rozwornej lub Orwornej, gdyż wiercono, że Maryja właśnie wówczas „otwiera” glebę, czyli pobudza rośliny do wzrostu. Z tej okazji chłopcy zawierali Maryi pomysłność przyszłych pól i powierali jej

opiekę nad swoim inwentarzem (np. rozpoczynając pracę przy ulach). Na dawnej wsi w czasie Wielkiego Postu jednego dnia zrywano z nakazami typowymi dla tego okresu liturgicznego. Bawiono się, śpiewano i robiono psikusy. Ten wyjątkowy czas nazywano **półpościem** (śródpościem, przełamaniem postu) lub **garkotakiem**. To ostatnie określenie wzięło się stąd, że tego dnia młodzi chłopcy napełniali pojełkiem stare lub zniszczone gliniane naczynia i dla żartu wrzucali je przez drzwi do domów sąsiadów (szczególnie tych, którzy mieli córki na wydaniu). Takie zachowanie nikogo nie obrażało – wręcz przeciwnie. Panny odczytywały to jako znak zainteresowania ze strony kawalerów. W ramach śródpościa psikusów malowano farbą (zmywalną) okna domów, a na budynkach umieszczano zabawne napisy.

Druge Zielgónocne Śwanto Druge Święto Wielkanocne

23

Ćwiczenia utrwalające
na str. 152

Na Warniji w Zielgónoc prazie zawdy luź buła ziośna i wciórko śia robziło zielóno.
Na Warmii w Wielkanoc prazie zawsze była już wiosna i wszystko robiło się zielone.

Zajónczek łostoziół w gniazdkach słodkości no dzieciuków pochowane w krzokach.
Zajacek zostawiał w gniazdkach słodczyce dla dzieci pochowane w krzakach.

- Łobocz Jonku, jom luź swoje gniazdko nolazła – zawołała łuradowano Urselka. – A ty?
- Zobacz Janiku, ja już swoje gniazdko znalazłam – zawołała uciészona Urszulka. – A ty?
- Jo swoje luź tyż pewno mom, tło musza go wyciógónóné – łodpoziedoł szurek.
- Ja już swoje też chyba mam, tylko muszę je wyjąć – odpowiedział chłopiec.

Łu noju młode śia zimno wodó nie łoblywali.
U nas młodzież nie obiewała się zimną wodą.

Zdrozi buło dziwczoki po nogach kadykam wysmagać.
Zdrowiej było wysmagać dziewczyny po nogach jałowcem.

SŁÓWKA

dziwczok – dziewczyna
kadyk – jałowce
kadywak – obiewać
łoboczyć – rozbaczyć

łodpoziedoł – odpowiadać
łostozić – zostawić
nolazć – znaleźć
wyciógónóné – wyjąć, wyciągnąć

zajónczek – zajacek
ziór – zdrowie
ziośna – wiosna

Jak wyglądało kolędowanie na Warmii?

Zilijny wieczór

Wieczór wigilijny

31

Ćwiczenia utrwalające
na str. 156

Na Warmii w Zilijo nie było zielgi zieczerzy, tło postne jydło.
Na Warmii w Wigilię nie było wielkiej woliacji, tylko posni potrawy.

Na zieczerw po chatupach chodzili slugi z szemlami.
Wieczorem po chatach chodzili przebraniacy z szemlami.

Dokozuwali, spsigwali, a grojek przegrzywł jam na krzypkach abo akordionie.
Dokazywali, spiewali, a grojek przegrzywał im na skrzypkach albo akordionie.

Gwolt było luciechy w jizbie, koddan sia radowol, a noziancy buch.
Pyło słowo uciechy w idzie, każdy się cieszył, a najbardziej dzieciaki.

Slugi dostawali łod gburów sepek, wosaty, bygelki, ciasam i gorzółki abo pora trejoków.
Przebraniacy dostawali od gospcarzy słoninę, kielbasy, maszczka, czasem i nalewki albo trochę drożdżaków.

SEÓWKA

Wigilia - wieczór
Zilijo - wigilia
Dokazywali - dokonywali
Gorzołki - gorzki, na wosy

Kozyna - długopis
Jodło - mała kila
Sini - przepiękny
Trejok - chleb

Wieczór - wieczór
Zilijo - wigilia

Rozdział 2

Na szczęście, na zdrowie, na to Boże Narodzenie...

Okres zimowy w obrzędowości tradycyjnej wsi rozpoczynał się wraz z nastaniem adwentu (około 30 listopada). W tym czasie – przez cztery tygodnie – nie spożywano zarówno mięsa czy tłuszczu pochodzenia zwierzęcego, jak i alkoholu. Ponadto, w adwencie na wsi nie urządzano wesel i zabaw. Powstrzymywano się także od prac w polu. Nikt nie chciał „obudzić” ziemi pogrążonej w zimowym śnie, która w ten sposób zbierała siły do wydania dobrych plonów w kolejnym roku. W adwentowe wieczory w największej chałupie we wsi odbywały się spotkania, podczas których kobiety i dziewczęta darty pierze, przędły i szyły, zaś mężczyźni robili miotły i reperowali uprzęże dla koni. Chłopcy (kawalerowie) zaś przygotowywali się do kolędowania. Naprawiali stare szopki lub stroje albo robili nowe, a także uczyli się tekstów nieznanych im kolęd. Z kolci dzieci wykonywały ozdoby na choinkę. Zgromadzenia te nazywano pierzakami.

A może warto przygotować własną grupę kolędniczą?

Ważną datą było wspomnienie św. Mikołaja (6 grudnia), uznanego w Polsce wschodniej i południowo-wschodniej za patrona bydła i pasterzy. W wigilię tego dnia (5 grudnia) gospodarze oraz pasterze palili ogniska i modlili się o ochronę swoich stad przed wilkami.

Wierzono, że św. Mikołaj – patronujący również tym leśnym drapieżnikom – wyznaczał tego wieczoru stado, z którego wilki mogły porwać zwierzę w nadchodzącym roku. Na dawnej wsi ten święty wręczał także dzieciom drobne upominki.

Z dziećmi po warnijsku

nauka gwary

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach programu Narodowego Instytutu Dziedzictwa **Niematerialne – podaj dalej**

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

60
LAT MISJI

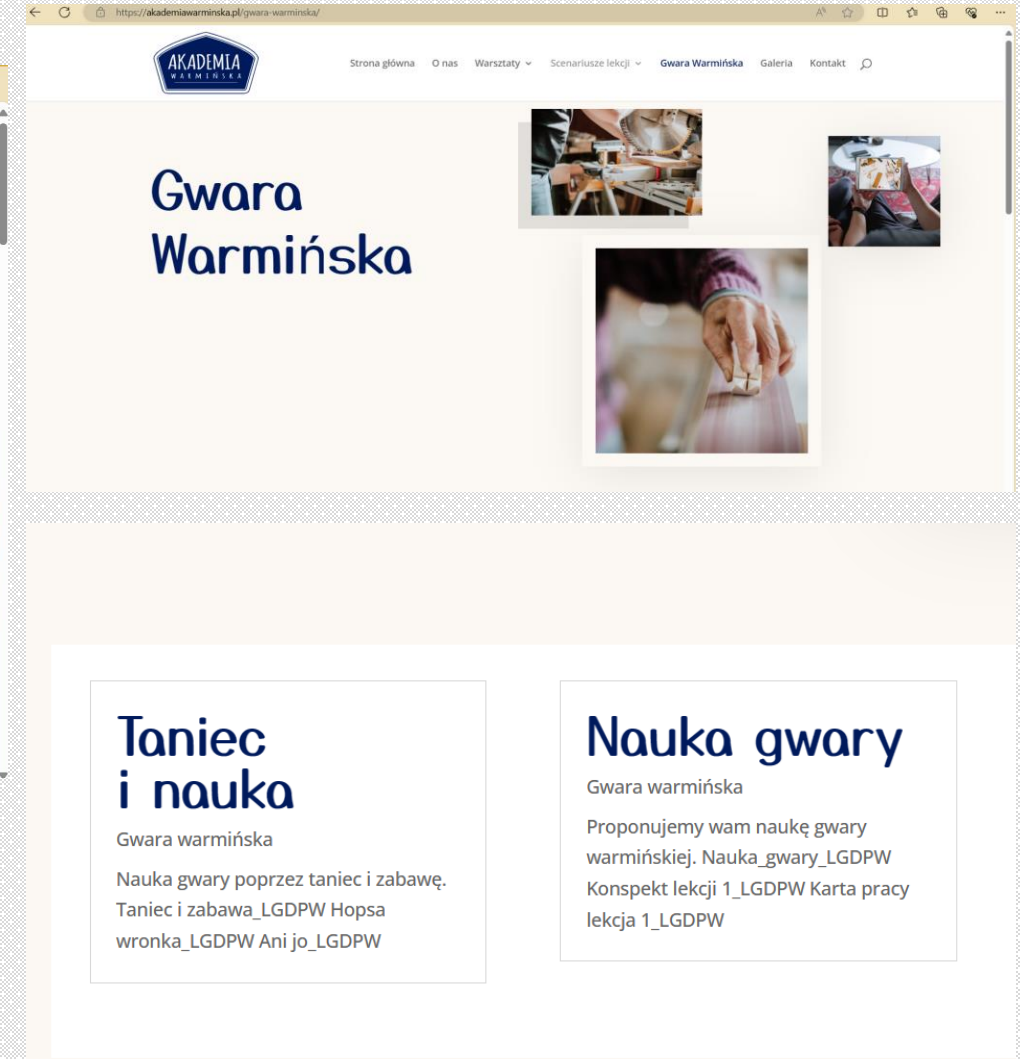
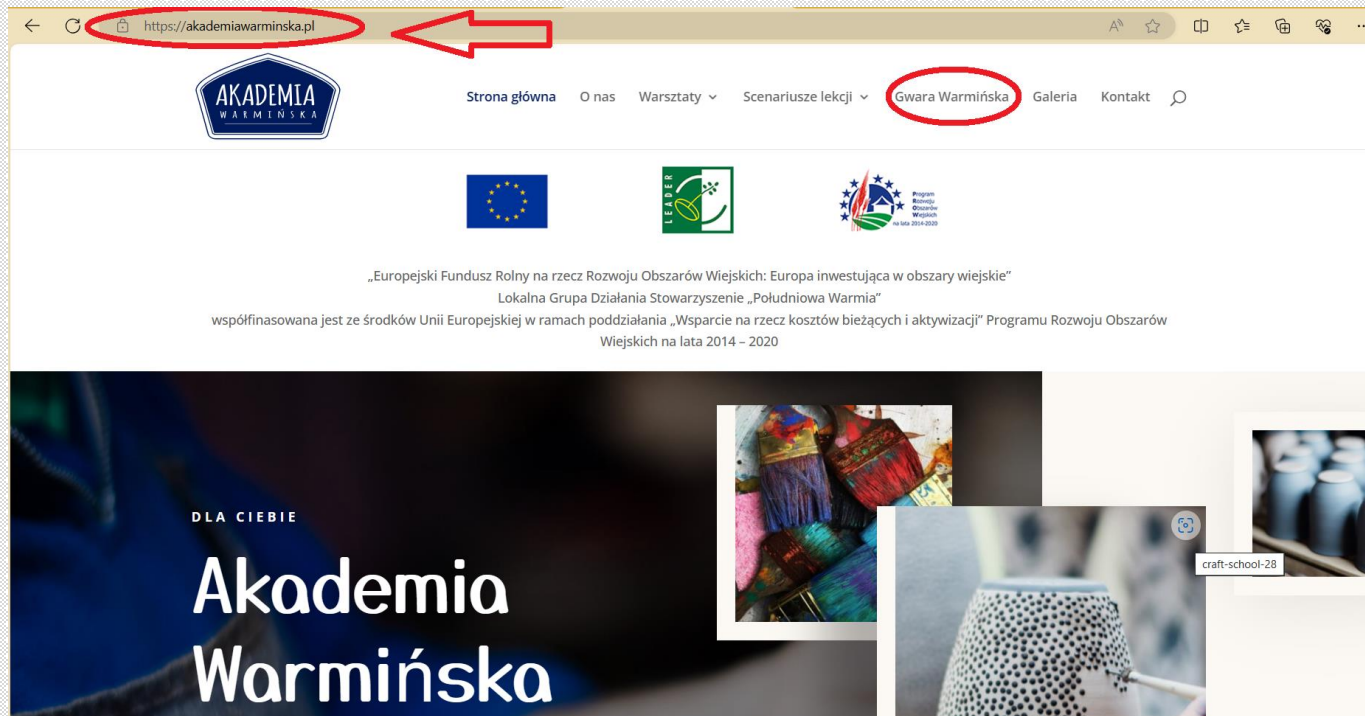

***Z dziećmi
po warnijsku
w praktyce***

Popularyzuj gwara z nami!!! Z dzieciukami po warnijsku, dostępne dla każdego!

Z dzieciukami po warnijsku

nauka gwary

„Z dzieciukami po warnijsku”

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach programu Narodowego Instytutu Dziedzictwa **Niematerialne – podaj dalej**

Dzieciuki i łojce na warnijski wsi.

Dzieciuki i jych łojce zawdy z chanció do ópów na zieś jeżdżó, bo na wsi wciórko je jenaczy, jek łu nych w mnieście.

Jek tło ołtam na łobora zajodó, to Antós i Ana noprzód lecó do i kokoszów.

Potam dopsiyru jidó sia z ópami przyzitać, a jych tan byzuch z mniasta zawdy raduje. Łojce łód matulki, żyjó w stary, drzewnianny, warnijski, kedajś to buło zielge gburstwo, a i óma gospodarowali.

Tero to łóni łuż só na rancie i ni majó ani krowów, ani świniów, tło łostało jam sia pora tych, truziów, jedan psiesek i dwa koty.

..... i łoroz, jek tu zjodó, to jidó z wóndkami do kurpsiów i karasiów nafitać, a na ziezczerso take ryby prosto z pateli só nolepszé.

Na wsi zawdy do tygo jydlá łuwarzy kómpot z, co to jych wprzód z Anó ze krza naderli.

....., to lubzi eszcze pomoguwać swoji ómnie przy żywam, a nolepsi to ji sia spodobo te jojka zbziyrac.

Ópa to tero w te fejne, ciepłuchne dnie mo gwołt roboty przy trozie, co to ja nakosił i zgrozbio na siano, coby tych pora truziów w zima mniało co zryć.

Kele chałupy ópów je zielgan łógród pełan i gymizy, to je mniejsce chtórne lubzi nobarzi łód nomłodszych łot.

Choc łojce ze wsi do mniasta wycióngnyli łuż pora łot tamu nazot, to jenóz tu na zieś jych zawdy cóngnie i swoje dzieciuki z chanció do ópów przywożó.

Tło tu te młode zidzó, jek wyglóndo, puchnie i smakuje Warnijo.

A z ópami to mogó eszcze rychtyk po naszamu pogodoć, bo łuż sia trocha i ty noszy warnijski godki nałuczyl.

łojczulek, ksiotów, truziów, chałupsie, ópa, jonków, óma, dziywczok, matulka, kokoszów, bagna, szurek,

1. Potasuj kraty gry memory „Z dzieciukami po warnijsku” i rozluź na stole obrazkami do dołu. Zaczyna najmłodszy gracz. Każdy na przemian odkrywa dwie wybrane karty pokazuje i odczytuje głośno opis obrazka. Kto odkryje parę takich samych kart, zabiera je ze stołu. Wygrywa ten, kto zbierze najwięcej par.

2. Korzystając z gry memory „Z dzieciukami po warnijsku”, uzupełnij luki w tekście wyrazami gwarowymi. Słowa znajdują się pod tekstem. Uzupełniony tekst odczytaj głośno i przetłumacz go.

3. Ułóż z rozsypanych słów zdania.

stary, drzewnianny, w, chałupsie, żyjó, ópy

lubzi, Ana, jojka, nobarzi, zbziyrać

kele, pełan, gymizy, i, ksiotów, je, ópów, chałupy, łogród

4. Przyjrzyj się ilustracji ze strony tytułowej i odpowiedz, które z podanych zdań są prawdziwe, a które fałszywe.

Óma futruje truzie i kokoszy.

Matulka i szurek futrują truzie.

Ópa i dziwczok siedzą na łowce.

Foterek jidzie z wóndkó w rance z rybów.

Łokna w chałupsie ópów só zielónie.

Óma mo na głozie kopylusz.

5. Korzystając z tekstu, odpowiedz na pytania w gwarze.

a) Co Antós i Ana robzió no przód jek przyjodó na zieś?

b) Co kedajś robzili ópa i óma?

c) Jekych rybów jidzie nafitać w bagnie kele ópów chałupy?

d) No kogój ópa nakosił trowy i zgrobio ja na siano?

e) Dłoczamu łojce z chanció przywożó dzieciuki do ópów na zieś?

6. Korzystając z tekstu połącz strzałkami słowa tak aby utworzyły odpowiednie związki wyrazowe.

jeżdżó

gburstwo

zielge

z jonków

kómpot

pogodać

po naszamu

na zieś

Jek byšta nie ziedzieli:

bagno	– staw	łobora	– budynki gospodarcze
brangowaty	– w paski, w prążki	łojczulek	– tata
byzuch	– wizyta, odwiedziny	łuwarzy	– ugotuje
chałupa	– dom	matulka	– mama
dziwczok	– dziewczynka	óma	– babcia
fejne	– ładne	ópa	– dziadek
gburstwo	– gospodarstwo	ópy	– dziadkowie
gospodarować	– gospodarzyć	ranta	– emerytura
gymiza	– warzywa	szurek	– chłopiec
jonki	– porzeczki	truzio	– królik
kokosz	– kura	wciórko	– wszystko
ksioty	– kwiaty	wyciõngnyli	– wyjechali, wyprowadzili się
kurpsie	– karpie	żywe	– zwierzęta gospodarcze

Z dzieciukami po warnijsku

taniec i zabawa

„Z dzieciukami po warnijsku”

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach programu Narodowego Instytutu Dziedzictwa **Niematerialne – podaj dalej**

1. Wysłuchaj prezentacji piosenki warmińskiej „*Hopsa wrónka*”.
Uważnie wsłuchaj się w tekst.
2. Samodzielnie przeczytaj poniższy tekst piosenki .

**Hopsa wrónka, hopsa wrónka, co po polu skocze
szurkom chłyba, szurkom chłyba, dziwczokom kołocze.**

**Ziam, nie po ziam, co w łolszynkach trzeszczy
bury ptok nieborok, co na ludzi wrzeszczy.**

**Hopsa wrónka, hopsa wrónka, co po polu skocze
szurkom figa, szurkom figa, dziwczokom kołocze.
Ziam, nie po ziam, co w łolszynkach trzeszczy
bury kot włoż na płot, na pachółka wrzeszczy.**

**Hopsa wrónka, hopsa wrónka, co po polu skocze
szurkom figa, szurkom figa, dziwczokom kołocze.**

**Włoz kot na płot i łozkami mrugo,
psiankno to psiosneczka ale i niedługo.**

3. Czytaj na głos z grupą tekst piosenki.
4. Wysłuchaj podkładu muzycznego do piosenki.
5. Podejmij próbę wspólnego śpiewu piosenki, zwróć szczególną uwagę na linię melodyczną i rytm.
6. Wysłuchaj poleceń nauczyciela i opisu przebiegu tańca – zabawy „*Hopsa wrónka*”
7. Powtarzaj kroki taneczne prezentowane przez nauczyciela.
8. Wykonaj z grupą taniec – zabawę ze śpiewem.

9. Przeczytaj głośno tekst gwarowy zawołania do zabawy:

Chto ma dogoni?

Chto ze mnó w koło?

10. Przeczytaj głośno teksty wyliczanek:

Ene mene pitowato,

Szare, bure, brangowato,

Eć szul, pul. Bobek”.

Je tu jedan mniandzy noma,

Co sia łobżer słodkościoma.

A to bandzie Tan.

11. Wysłuchaj opisu przebiegu zabawy warmińskiej w „*Kruka*”.

12. Wypowiadaj jedną z ról dialogu w podziale na grupy.

Dialog gospodarza/gbura i kruka:

G: - Kruku, kruku co ziercisz?

K: - Mak.

G: - Skóndyś go wziół?

K: - Z panski stodoły

G: - Jo poziam. Jo poziam.

K: - Nie poziysz dom ci wolek łoblizać.

G: - Jo jenóz poziam.

K: - Dom ci wołkam w leb.

Zamiana ról.

13. Zrealizuj zabawę w następującej kolejności:

- zawołanie do zabawy, do ustawienia na kole,
- wybór w wybranej wyliczance postaci Kruka,
- rolę Gospodarza w dialogu pełnią wszystkie dzieci,
- recytacja dialogu Kruka i Gospodarza,
- Kruk goni dzieci, kogo złapie ten jest nowym Krukiem.

14. Po zakończeniu zabawy, stajemy we wspólnym kole.

15. Naucz się na pamięć zaprezentowanych tekstów gwarowych.

Jek byšta nie ziedzieli:			
bagno	– staw	łobora	– budynki gospodarcze
brangowaty	– w paski, w prążki	łojczulek	– tata
byzuch	– wizyta, odwiedziny	łuwarzy	– ugotuje
chałupa	– dom	matulka	– mama
dziywczok	– dziewczynka	óma	– babcia
fejne	– ładne	ópa	– dziadek
gburstwo	– gospodarstwo	ópy	– dziadkowie
gospodarować	– gospodarzyć	ranta	– emerytura
gymiza	– warzywa	szurek	– chłopiec
jonki	– porzeczki	truzio	– królik
kokosz	– kura	wciórko	– wszystko
ksioty	– kwiaty	wycióngnyli	– wyjechali, wyprowadzili się
kurpsie	– karpie	żywe	– zwierzęta gospodarcze

Taniec i nauka

utworzone przez iwona | gru 13, 2023 | Gwara warmińska | 0 komentarzy

Nauka gwary poprzez taniec i zabawę.

[Taniec i zabawa_LGDPW](#)

[Hopsa wronka_LGDPW](#)

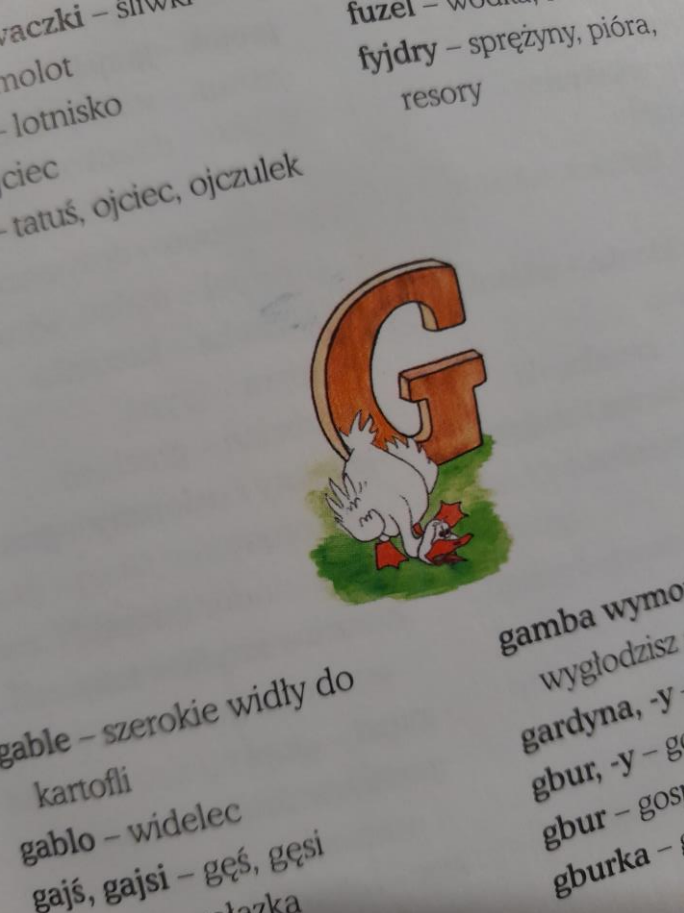

[Ani jo_LGDPW](#)

Wykorzystując słownik możecie stworzyć własną grę memory?

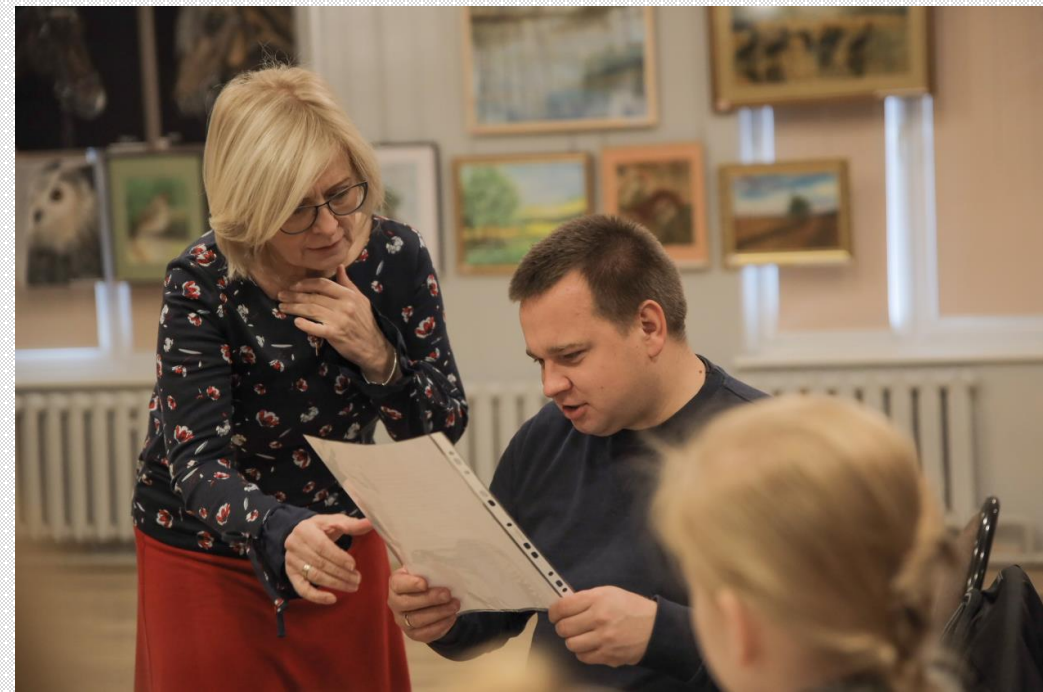
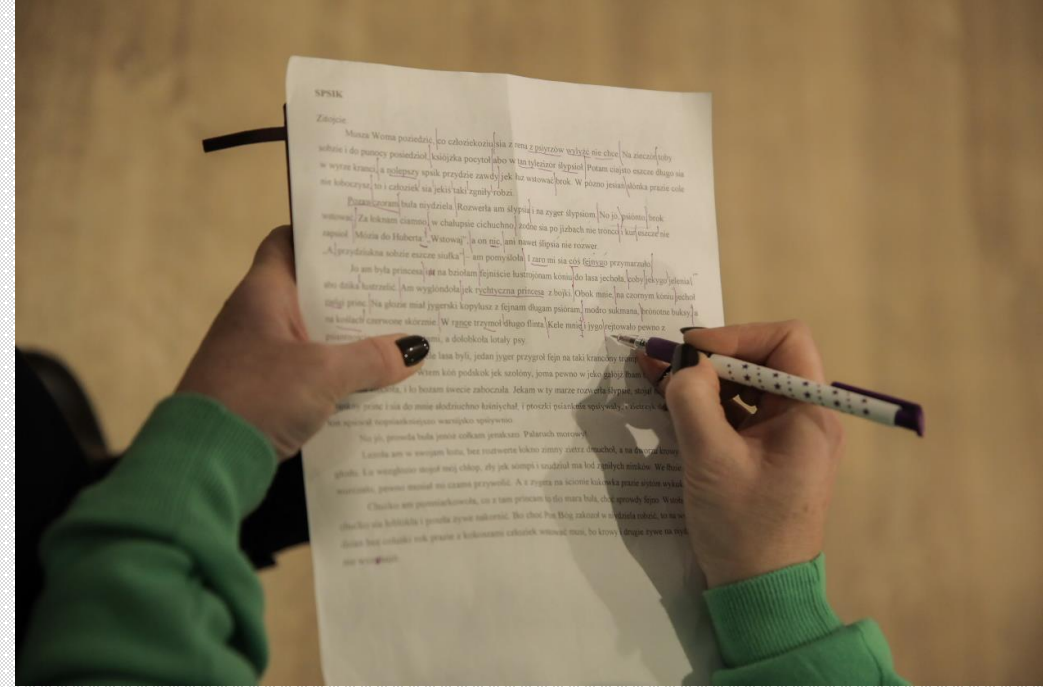

Konkurs prezentacji gwary warmińskiej „Po naszymu. Po warmijsku”

Uczestniczki konkursu „Po naszymu. Po warnijsku”, to laureatki ogólnopolskiego „Konkursu na gadkę” organizowanego przez Uniwersytet Jagielloński.

Najpierw były warsztaty

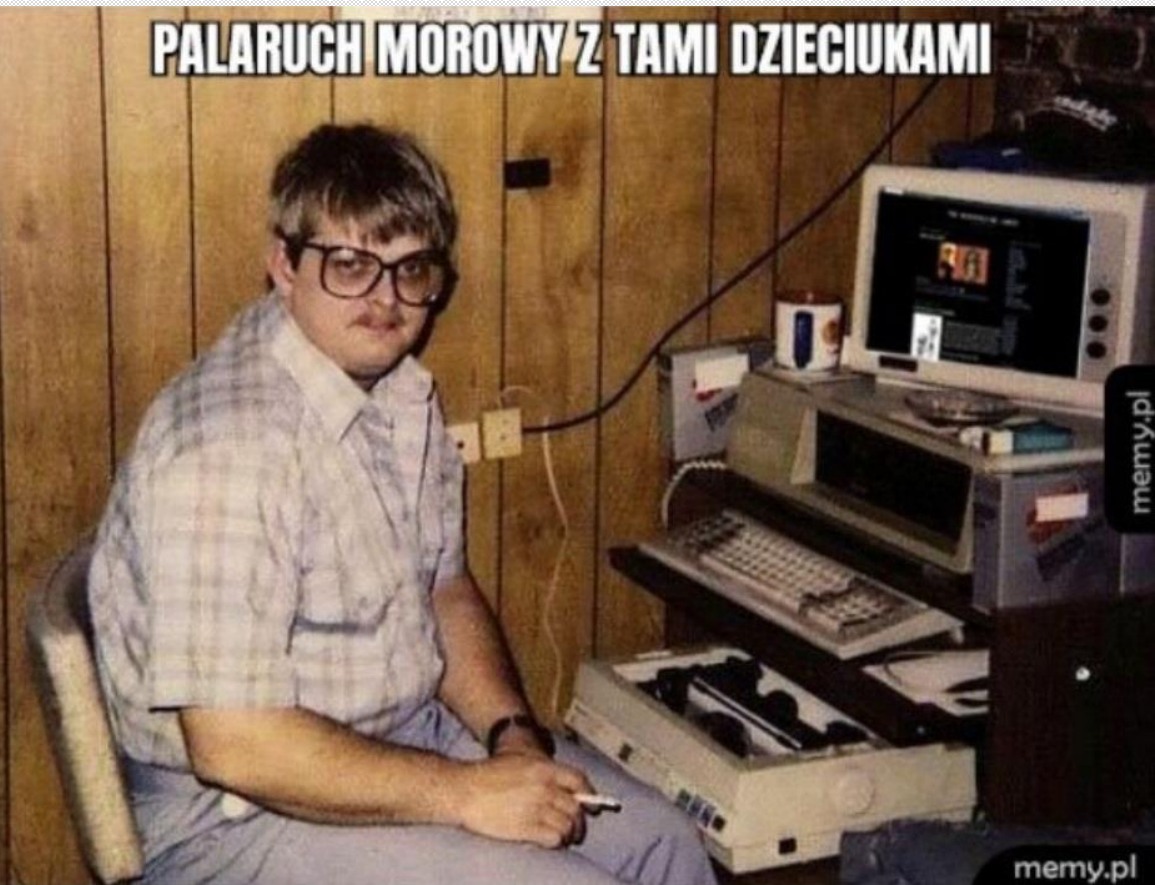

Konkurs czytania w gwarze?

Mem po warnijsku!

PALARUCH MOROWY Z TAMI DZIECIUKAMI

**Jeszcze trocha to jam dupy cołkam do zesłów sia
przylepsió, a ślypsie w kómpiueter wlozó!**

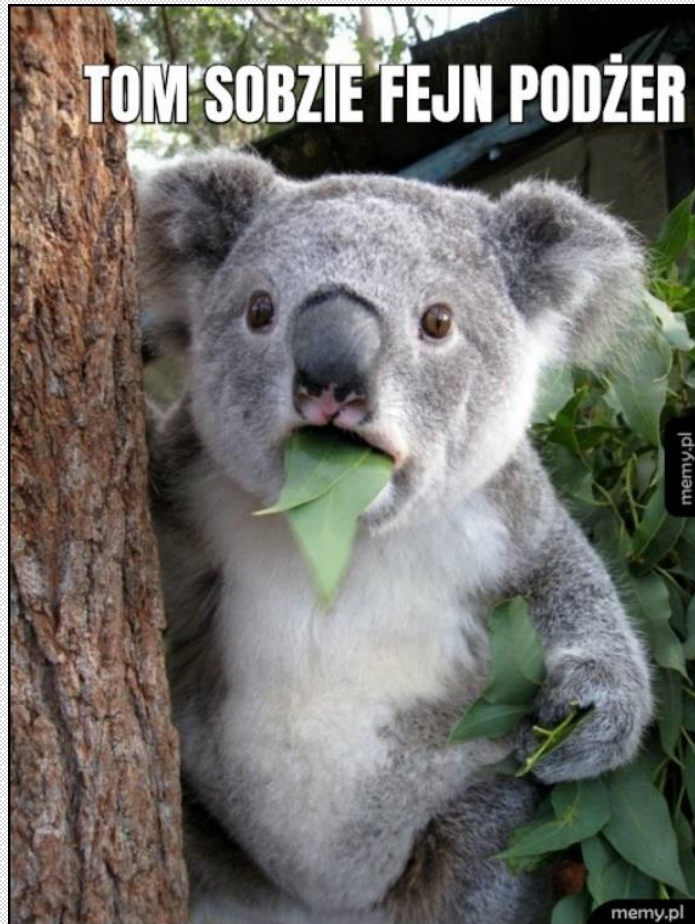
gbur

bziylorz

Memy w gwarze lub o regionie?

***No jó!
Tedy až drugi
roz!!!***

